

Ha valaki egyszer feltenné a kérdést, hogy mi a legnagyobb lelki teher az emberen, némi bizonytalansággal talán azt lehetne felelni, hogy az *elutasítás és a büntudat*.

Ritka ember, aki meg tudja bocsátani az elutasítást, azt, hogy „nem kellesz”, akár szerelemben, akár munkatársnak ajánlkozva, segítőszándékát nyilvánítva. Az emberiség története is testvérgyilkossággal kezdődik: Káin nem tudja elviselni, hogy az Úr elutasította az ő áldozatát, és Ábelét fogadta el.

A másik alig elviselhető sérelem a büntudat. Az ember erkölcsi ítélete önmaga felett. A külső elítélést még csak elviseli az ember, Isten haragját majd leimádkozza, de ha egyszemélyben ő a bíró és a vádlott is – ugyan kihez fordulhatna? S ha a nárcisztikus önimádat nem teng túl valakiben, akkor nincs szigorúbb és kegyetlenebb bíró saját magánál.

Könyvünkben arról írnak a szerzők, hogy miként oldozhatja fel magát az ember – az erkölcsi törvény megsértése nélkül – az egyik legnagyobb lelki teher, a jogos büntudata alól. Meddig reális a belső vezeclés, mit jelent az igazi megbánás, lehetséges-e jóvátétel?

Vagyis a büntudat jogosságának elismerése mellett, tiltakozás az ember önmagával szembeni kegyetlensége, véget nem érő önkínzása ellen. Úgy is fogalmazhatnánk: *a lelki felszabaduláshoz vezető út titkai*.

980 Ft

SAXUM

150
036

BAKTAY Z.-CSÁNYI V.-HORVÁTH Z.-POPPER P. Büntudat és feloldozás

SAXUM

50
36
BAKTAY ZELKA
CSÁNYI VILMOS
HORVÁTH ZOLTÁN
POPPER PÉTERAz önmagát
kereső emberBüntudat
és feloldozás

Mesterkurzus

150
036

Sorozatszerkesztő: Popper Péter

Borítóterv: Malum Stúdió

© Dr. Baktay Zelka, Dr. Csányi Vilmos,
Horváth Zoltán, Dr. Popper Péter – 2007

705424
ISBN 978-963-7168-69-7
ISSN 1585-4000
ISSN 1786-2817

Saxum Kiadó – Affarone Kft.
Felelős kiadó: Jenei Tamás
Felelős szerkesztő: Matolcsi-Papp Zoltán
Tördelőszerkesztő: Jeges Erzsi
Nyomtatta és kötötte
a Kaposvári Nyomda Kft. – 270193
Felelős vezető: Pogány Zoltán igazgató

Dr. Csányi Vilmos

Egyén, közösség, interakció

A következő fejezet
a 2006. november 18-i
Mesterkurzuson elhangzott előadás
szerkesztetlen változata

Csoportból közösség

Amióta világ a világ és emberek vannak, az embernek nagyon sokféle problémája van, és ezekre nagyon sok helyen keresi a választ. Amit tőlem ezzel kapcsolatban megtudhatnak, az valami olyasmi, hogy mit tudnak a tudomány emberei ezekről a dolgokról, hogy milyen válaszokat kaphatunk ezekre a problémákra a *tudománytól*.

Hagyományosan az ember a vallásoktól várja a válaszokat a problémáira, ami egy nagyon korrekt dolog, hiszen nagyon sok vallás segítette az embert az idők folyamán

és segíti ma is abban, hogy a belső békéjét megtalálja. Az én tudományom, a humán-etológia, az emberi viselkedés természettudományos vizsgálata, ma már arról is nagyon sok mindent tud mondani, hogy miért keressük a vallásban a megoldást, hogy mi ennek az evolúciós eredete és a haszna. Természetesen ez minden társadalom működésében, felépítésében nagyon fontos szerepet játszik. De nemcsak ezek az eszközök állnak az ember rendelkezésére, hanem tudományos eszközök is. Elsősorban talán azért, hogy helyes kérdéseket tudjon az ember fölteni. Választ nagyon sokfélét lehet találni, és nagyon sokan gondolják azt, hogy ők megtalálták az igazi választ, és lelkesen hirdetik azt. De ha az ember megnézi a választ, bizonytalan lesz, hogy vajon jót kérdeztek-e, jó kérdéseket tettek-e fel. Én azt hiszem, hogy az ember saját ismeretének a problémái tartoznak elsősorban ahhoz a területhez, ahonnan a jó kérdéseket fel lehet tenni. Ha az ember egy kicsit tisztában van a saját természetével – biológiai, társadalmi természetével –, akkor fel tudja tenni az őt izgató

kérdéseket, és bizonyos esetekben a választ ezekre meg is találja itt vagy ott, és a sok válasz közül ki tudja választani azt, amelyik a legmegfelelőbbnek tűnik a számára.

Ebből az előadásból megtudhatják, hogy mi a természettudomány álláspontja arról, hogy az ember miért lett olyan, amilyenek ismerjük, amilyenek mindenki a saját életében megismerte. Azt gondolom, hogy ez fontos, mert ez elvezet a kérdések bizonyos halmazához, és ezen keresztül a válaszokhoz is. Tehát az egyénről, a közösségről, valamint az egyén és a közösség kapcsolatáról lesz szó humán-etológiai megfontolásból.

A humán-etológia az emberi viselkedéssel foglalkozik. Ezzel a kérdéssel természetesen nagyon sokan foglalkoznak még. A humán-etológia a biológiai eredetű emberi viselkedésre kíváncsi, és azok eredetét vizsgálja. A biológia ma azon a felismerésen alapszik, hogy valamilyen élőlény tulajdonságait akkor tudjuk igazán megérteni, ha a tulajdonságok kialakulásának a történetét megvizsgáljuk. Ez az evolúciós történet. Ma már a teológusok haladó csoportjai is elfogadják

azt az elvet – vagy aki vallásos és hisz a teremtésben –, hogy az evolúció a teremtés mechanizmusa. Hogy volt-e teremtés vagy nem volt, az nem tudományos kérdés, az vallási, hitbéli kérdés, abba a tudomány nem szól bele, nem tud beleszólni, mert az nem a tudomány területe. A tudomány az evolúció kérdésébe tud beleszólni, a mechanizmusokba, hogy mi miért alakult ki, hogyan, milyen folyamatban. Ez fontos dolog, hiszen nagyon sok mindenre magyarázatot ad.

Az ember és az állatok közötti különbségeket régóta vizsgálja a tudomány. Az utóbbi évtizedekben jutunk el oda, hogy pontos válaszokat tudunk adni jól megfogalmazott kérdésekre. Az állatok is élnek csoportokban. A társadalomtudósok sokáig úgy gondolták, hogy az emberi társadalom úgy keletkezett, hogy őseink vadállatokként külön-külön éltek az erdőben, aztán egyszer összejöttek, elhatározták, hogy véget vetnek az erdei életnek, törvényeket hoztak, és elindult a társadalom fejlődése. Ez egy nagyon szép elképzelés, de semmiféle bizonyítéka nincs. Azért nincs, mert tudjuk, hogy az

ember előtti létformák, azok az állatok, melyekből az ember kifejlődött, már réges-régen csoportokban éltek. Tehát szó sem volt arról, hogy valamilyen brutális vadállat példányainak kell összegyűlniük, hogy társadalmi törvényeket hozzanak. Inkább arról van szó, hogy az állati csoportokból hogyan lettek emberi közösségek. Ma világosan látjuk, hogy a döntő, alapvető különbség az ember és az állat között, hogy az állatoknak csoportjai vannak. Az állatcsoportok azért jönnek létre, hogy valamilyen szempont szerint valamilyen előnyt hozzanak a tagoknak. Például egy páviáncsoport – együtt úgy nyolcvan-száz állat, a szavannán élnek – többé-kevésbé meg tudja magát védelmezni a sakáloktól, hiénáktól. Hatalmas fogaik vannak és hajlandóak védelmezni a rokonikat, társaikat, kölykeiket. Tehát egy ilyen nagy páviáncsapat azért van együtt, hogy védekezzenek a veszélyek ellen. De amikor a veszély elmúlik, és éppen nem fenyegeti őket semmi, szétszóródnak amennyire csak lehet, és igyekeznek egyedül szerezni a táplálékot. Nem különösebben kedvelik egy-

mást, állandóan versengenek, vetélkednek a táplálékért, a jobb helyekért a csapatban. Ha az éjjeli szállásukra mennek, akkor is állandó verekedés folyik, hogy ki melyik helyen aludjon. Tehát állandó az agresszió, állandó a vetélkedés.

Az ember különbözik ezektől, és most ne a mai modern élet emberére gondoljanak, hiszen a versenyt, a versenyszellemet ma hangoztatják ugyan a politikusaink, de a biológiáról fogalmuk sincs. Amikor én emberről beszélek, akkor néhány tízezer évvel ezelőtti, archaikus társadalmak emberéről beszélek, mert ezekben lehet tisztán látni, hogy a biológia milyen szerepet játszott az életükben. És tudjuk azt is, hogy biológiai értelemben az elmúlt százötvenezer évben az ember nem változott, mi ugyanolyanok vagyunk biológiai szempontból, mint ezek a távoli őseink. Tehát az emberi közösség annyiban különbözik ezektől az állati csoportoktól, hogy a közösségen belüli versengés sokkal alacsonyabb fokú, mint az állatoknál. Elég pontos adatok mutatnak arra, hogy az ember és a csimpánz közös őse hat

és fél millió évvel ezelőtt élt, és nagyon hasonlított a mai csimpánzra. A csimpánz ezalatt a hat és fél millió év alatt nem sokat változott. Viselkedése és anatómiája nagyjából ugyanolyan, mint amilyen akkor volt, mint amilyen ezé a közös őse volt. Egy-egy állatfaj átlagban tíz-tizenötmillió évig él ugyanolyan körülmények között, tehát ez rendjén való. A közös ősből leszármazott az ember, akinek a tulajdonságai nagyon-nagyon megváltoztak. Azt szeretném megmutatni, hogy milyen új tulajdonságok jelentek meg az ember esetében, és hogyan kapcsolódnak ezek a közösséghez, és hogyan kapcsolódnak együtt a többi tulajdonsághoz.

A kiindulás tehát egy nagyon laza állati szerkezet, olyan, mint a csimpánzoké. A csimpánzok nagy területet tartanak, amiről azt gondolják, hogy az övék. Ezt a területet négy-öt hím őrzi, felügyeli, és időnként a terület határait körbejárva védelmezi a szomszéd csimpánzoktól. Tehát a szomszédoktól védelmezik a területet, és ha hímekeket találnak a szomszéd csapatból, azokat megtámadják. A csimpánzok ugyanolyan kegyet-

lenek tudnak lenni, mint az emberek, a szomszéd hímeket esetenként megölik, a nőstényekkel azonban sokkal kedvesebbek. Őket átráncigálják a saját területükre, még védelmezik is a saját csoportjuk nőstény tagjaitól, akik ennek nem igazán örülnek, két-három hétig kísérik, hogy ne bántsa őket senki, és aztán amikor a többiek már megszokták őket, ezek ott maradnak a csoportban. A hímek tehát maradnak a saját területükön, a nőstények pedig vándorolnak. A csimpánzcsapatban az együttműködés nagyon minimális, előfordul, de minimális. Időnként vadásznak – a fehérjeszükségletük 5-10%-át vadászatból fedezik –, és akkor a vadászat ideje alatt együttműködnek. Ez nem azt jelenti, hogy készülnek rá, hogy eszüközeik vannak ehhez, csak arról van szó, hogy néha olyan helyzetbe kerülnek, hogy valamilyen kisebb majomfaj tagja, vagy a varacskos disznó malaca, tehát elkapható préda tűnik fel, és akkor a hímek együtt rátámadnak, és megpróbálják elkapni. Aki elkapja, igyekszik a legmagasabb fára fölvenni, hogy a többiek minél később érjenek oda.

Nem verekszenek a táplálékért, bár olyan elosztás sincs, mint az embernél, hanem az, aki felvitte, megengedi, hogy a többiek egy-egy darabot tépjenek belőle. A szakma ezt úgy hívja, hogy *potyatúrés*. Nyilván ha ez nem lenne, nem is segítenék egymást a vadászatban. Ez egy minimális együttműködési forma.

Az embernél egy nagyon jól fejlett, és jól ismert táplálékmeegosztás van, és ez egy biológiai alapú jelenség. Az ember szívesen megosztja a táplálékát a társaival, akkor is, ha kevés van, akkor is, ha éhes.

Egy időben a nagy pszichológusoknál divat volt, hogy csimpánzokat neveltek fel a saját gyerekeikkel együtt, hogy megfigyelhessék, milyen különbségek mutatkoznak a fejlődés területén az ember és a csimpánz között. Sokan azt gondolták, hogy az embert a kultúrája teszi emberré, tehát ha egy csimpánzt úgy nevelnek, mint egy embert, akkor nagyon fog hasonlítani. Az derült ki, hogy a csimpánzkölykök nagyon szelídek lesznek – ez kétségtelenül a nevelés hatása –, de nagyon különleges tulajdonságai vannak,

melyek az embernek nincsenek. Például nem hajlandók az egyébként nagyon szelíd csimpánzok a táplálékot megosztani. Egy gyerektől mindig lehet enivalót kérni, hajlandó magától megosztani az ételt, hosszú lenne felsorolni a sok különbséget, a végét mondom. Amikor ezek a majmok ivaréretté válnak, kezelhetetlenek lesznek, nem lehet őket megtanítani a szobatisztaságra, a szófogadásra. Ha az ember gyerekekkel, kutyával él egy lakásban, annak a lakásnak semmi baja nincs, mert a gyerek és a kutya is megtanulja, hogyan kell egy tárgyakkal teli modern lakásban élni ahhoz, hogy ez ne okozzon gondot, de ugyanezt egy csimpánzzal nem lehet megcsinálni. Az kíváncsi, pillanatok alatt szétszed mindent, és ebben nem lehet meggátolni, nem lehet megtanítani, hogy ne tegye. Amikor ivaréretté lesznek ezek a csimpánzok, már sokkal erősebbek, mint az ember, és akkor már végképp nem lehet emberi körülmények között együtt élni velük. Tehát az volt a tanulság, hogy ezeknek az állatoknak a csoporton belüli viselkedése a legkitartóbb foglalkozás és nevelés ellenére is

ugyanolyan vad marad, mint ahogyan azt a természetből ismerjük, míg az embergyerek, ha jó nevelést kap, egész másképp viselkedik.

Ennek a hat és fél millió évnek az eredménye az, hogy az ember képes zárt csoportban élni, a csimpánzok csoportjai azonban nem zártak. Egyedül mennek táplálékot szerezni, a pihenés idejére elviselik egymást, de ennek az átmeneti békének, ennek az egy-két órának rendszerint azzal van vége, hogy két hím valamiért összeverekszik, a többiek ugrálnak, a csoport felbomlik, ki erre, ki arra. Azt mondhatjuk, laza csoportban élnek, tartósan nem tudják egymás jelenlétét elviselni, olyan magas az agresszió szintje, és olyan alacsony az együttműködés szintje.

Durva példával összehasonlítva: a 7-es buszon elfér százötven ember. Százötven vadidegen ember felszáll, és a végállomáson leszáll. Közben nem verekszenek, nem tesznek szexuális ajánlatokat egymásnak, legalábbis ritkán. De ha százötven csimpánzt tennénk föl a buszra, tudjuk, hogy egy sem maradna életben, mire a busz a végállomás-

705424

ra ér, mert olyan agresszió és olyan verekedés törne ki.

Járt Magyarországon sok évvel ezelőtt egy ausztrál etológus, aki elmesélte, hogy milyen különös eset történt a melbourne-i állatkertben egy szakmai hiba miatt. Elhatározták, hogy csinálnak egy vadonatúj páviánteletpet. Azt gondolták – nagyon helyesen –, hogy ezt úgy kell összehozni, hogy különböző állatkertekből kérnek egy-egy példányt – ne legyenek rokonok, hogy beltenyésztési problémáik ne legyenek –, lesz egy nagy szabad terület körbekerítve, és ott lesznek a páviánok. Ezt meg is csinálták, és aki a beszerzést intézte, azt gondolta, hogy az a legjobb, ha az egyedek egyszerre érkeznek. Így is lett, egy bizonyos napon ott volt a harminc vagy negyven pávián, fele nőstény, fele hím. A páviánokhoz értő kolléga éppen nem volt ott, a személyzet pedig azt gondolta, hogy nem kell mást tenni, mint elengedni őket. Beengedték az összes páviánt a területre, és azok kettő perc múlva egy üvöltő, véres gombolyagot képeztek. Tudniillik a pávián hímek ilyenkor – amikor ismeretlen helyen vannak

– nőstényeket akarnak szerezni, mert akkor érzik jól magukat, ha két-három nőstény van körülöttük. Ezért az egyik hím gyorsan elkapta a legközelebbi nőstény karját, a másik hím a másik karját, és pillanatok alatt széttépték a nőstényeket. A személyzet próbálta szétválasztani őket vízszaggal, füstbombával, de nem sikerült, és amikor az utolsó nőstény elpusztult, a hímek egymásnak estek. Tizenkét óra múlva pusztult el az utolsó példány.

Vadidegen magasabb rendű majmokat nem lehet korlátok nélkül egymásnak engedni, mert azonnal a bennük lévő biológiai viselkedésformákat fogják követni, és ennek ez a következménye. Ott kellett volna hagyni őket a dobozban, hogy lássák egymást, szép fokozatosan, hetek alatt összeszoktatni, egyenként elengedni őket, és akkor ezt el lehetett volna kerülni.

Ha harminc-negyven vadidegen embert – vagy akár kétszázat – összeengednek egy teremben, nem történik ilyen. Ez egy óriási biológiai különbség a majmok és közöttünk. Az ember alapvetően rendkívül kis mérték-

ben agresszív. Kismértékű az agressziója, ha idegenekkel kerül össze.

Bemutatnám ezt a néhány jól látható különbséget, hogy mit jelentenek, és hogyan jelentek meg az emberben azok a tulajdonságok, amelyek ezeket a különbségeket létrehozták, ez sok mindent elmond az emberről.

Ezt a részt lezárando elmondható, hogy egy állati csoportban élő valaki, egy egyed állandó versenyhelyzetben van, állandóan vetélkednie kell – táplálékért, nőstényért, vízért, stb. –, míg az emberi közösségben ez teljesen másként van. Szabályok szerint járunk el, az agresszió minimális.

Nézzük meg, ezek a különbségek milyen komponensekből tevődnek össze.

Ma úgy gondoljuk, hogy nagyon sok a különbség, sok érdekes tulajdonságban van különbség, és ezek halmazát nézzük – ha összerakjuk ezt a sok-sok különbözőséget –, akkor kapunk egy humán viselkedési komplexet. Ez azt jelenti, hogy sokféle különböző viselkedési forma valamilyen módon összefügg egymással.

A humán viselkedési komplexum:

1. Szociális viselkedésformák.
2. Szinkronizációs viselkedési mechanizmusok.
3. Konstruktív képesség.

A Szociális viselkedésformák

A humán viselkedési komplexum első csoportjába a különböző viselkedésformák tartoznak.

Szociális vonzódás, zárt csoportok: az ember képes zárt csoportokban élni, ezalatt azt értjük, hogy nem kell egy óriási területen eloszlni egy közösség tagjainak ahhoz, hogy békésen egymás mellett élhessenek, hanem egészen szorosan – egymás közelségét elviselve – is képesek együttműködni. Nem verekszenek állandóan. Talán ebből látható, hogy a biológia hogyan végzi a dolgát. Nem az az érdekes, hogy miért verekszenek, hanem hogy van egy feltűnő különbség: teljesen mindegy, hogy bantu négereket vagy New York-i brókereket vizsgálunk, azt tudjuk mondani, hogy az emberek zárt csoport-

ban teljesen békésen tudnak viselkedni, a majmok pedig nem.

Csoportindividualitás: nagyon sokféle vizsgálat bizonyítja, hogy az embercsoportoknak saját individualitása van. Van egy társaság, ahova járunk, egy klub, munkahely, vallási közösség, stb., tudjuk, hogy ez *van*, és ez független attól, hogy ott kik vannak. Lehet, hogy egy adott munkahelyen például néhány év alatt kicserélődik az ott dolgozók kilencven százaléka, de akár száz százaléka is, mégis odatartozunk. A vállalat és a tagjai különböznek egymástól, ugyanakkor a tagok teszik ki a vállalatot, vagy akár a vallási közösséget, mégis saját egyedisége van a közösségnek. Ennek nyomát sem találjuk az állatoknál. Mindennek a következménye veljárója, hogy az ember hűséges lehet a közösségeihez.

Csoporthűség: ne a modern időkre gondoljanak, az egy külön magyarázatot igényelne. Ósi időkben, ha az ember beleszületett egy közösségbe, ahhoz hűséges volt. Állatoknál ezt a fajta hűséget nem találjuk meg. Ha egy állat választhat a különböző

csoportok között, akkor azért ragaszkodik egy-egy csoporthoz, mert ott ismer néhány fajtársat, és ez alapján választ.

Csökkent és szabályozott belső agresszió: amikor azt szoktam mesélni, hogy az ember a legkevésbé agresszív állat, akkor a közönség fel szokott háborodni, hogy miért nem nézek televíziót, és miért nem olvasok újságot. Szoktam. Való igaz, hogy nagyon sok agresszív jelenetet lehet látni a televízióban és sokat lehet erről olvasni az újságokban. Ez azért van, mert az ember rendkívül érzékeny az agresszióra. Ha itt most ketten összeverekednének, akkor azonnal mindenki fölugrana, szét akarnánk választani őket, rendet akarnánk teremteni valahogy, és nem biztatnánk őket, és nem kezdene mindenki verekedni, nem történne ilyesmi. A média ezt használja ki. De ez az érzékenység nem azonos az agresszióval. Természetesen találkozunk a szabályozott agresszió formáival, hiszen az agresszió működik az emberi társadalomban is ezen az alacsony szinten, de a működését nagyon sokféle szabállyal igyekszünk kordában tartani (bokszeccs,

erőszakosabb sportesemény stb.). Az állatoknál nincsenek szabályok. Egyszer egy tanítványom kis őzbakot kapott. Cumisüveg-ből etette, nevelgette. Egy idő után azonban a család megelégette az őzbak állandó döfkölődését, melyet ő nagyon szelíden, vidáman csinált, mindenesetre állatkertbe kellett küldeni. Elvitték a margitszigeti kis állatkertbe, ahol már voltak őzek. És sajnos megint a személyzet hozzá nem értése miatt, berakták este az őzbakot a többi közé. Reggelre az agyontaposott és agyondöfködött testét találták csak meg. Mert nem tudott elmenekülni. A többiek megtámadták, mert idegen volt. Ha ez egy szabad térben történt volna, akkor százötven-kétszáz méterről követte volna a csapatot, fokozatosan nyolc-tíz nap alatt kerülhet egyre közelebb, aztán befogadják. Miután ez egy kis terület volt, nem tudott elmenekülni, mentek utána, és megölték. Az ember nem ilyen, még a nagy háborúk esetén is találunk olyan szabályokat, amelyeknek engedelmeskedik.

Rangsor: szabálykövető dominancia: az állati csoportokban mindig kialakul egy rang-

sor, ami aztán nagyon fontos szerepet játszik az élelem elosztásában. Ugyanúgy fontos, mint agresszió, amiről csak az ember gondolja, hogy valami gyilkos dolog, pedig valójában egy szabályozóeszköz. A csoportban élő állatok először megverekednek, majd kialakítanak egy rangsort. Miután a rangsor kialakult, akkor hónapokon keresztül mindig, verekedés nélkül, a legerősebbé az első evés joga. Ha ő nincs jelen, akkor a másodiké és így tovább. A rangsor kialakítása és az ezzel kapcsolatos agresszió azt teszi lehetővé, hogy a gyakorlati életben, a mindennapi életben minimális konfliktussal lehessen elosztani különböző dolgokat, amelyekre egy állatnak szüksége van. A rangsor segítségével minimalizálják az agressziót. Ez hetekig vagy akár hónapokig biztosítja a rangsort. De a csirkék például csak két hétig emlékeznek erre, aztán megint megküzdenek a jó pozícióért. A csimpánzoknál ez évekig is megmarad. Az embernél is van rangsor. Aki közösségekbe jár, az tudja, hogy akár formálisan – mint a katonaságnál –, akár informálisan – mint az összes többi kö-

zösségekben –, van rangsor. Tudjuk, ki a vezető, őt ki követi és így tovább. De az emberi rangsornak van egy egészen különleges tulajdonsága, amelyhez hasonlót az állatoknál sohasem találunk. Mégpedig az, hogy szabályokat is elhelyez a rangsorban. Tehát minden közösség viselkedésében vannak viselkedésszabályozó előírások, és a rangsorba ezeket is betesszük. Előfordul, hogy egy szabályt azért nem tartunk be, mert a rangsorban van egy személy, aki azt mondja, hogy ezt a szabályt nem kell betartani. Tehát vegyes a rangsor, és ez a vegyes rangsor teszi lehetővé, hogy komplex módon, olyan nagyon sok embert – akár több százmillió embert – társadalmakba lehet szervezni, mert az ember szabálykövető képessége rendkívül fejlett. Végeztek olyan kísérleteket Németországban, hogy éjjel kettő és három között egy teljesen kihalt városban, ahol működnek ilyenkor is a közlekedési lámpák, egy jól belátható sarkon megállnak-e a pirosra az autók. Az derült ki, hogy a hölgyek 90%-ban megállnak. Az urak 60%-ban. Ha belegondolnak, ez nagyon sok, hiszen se

rendőr, se járókelő, se más jármű nem jár arra. Tisztán látható, hogy nem jön semmi, de a szabály az, hogy meg kell állni. Az emberek jelentős része akkor is betartja a szabályokat. És a szabály pont erről szól. Nem arról, hogy van egy viselkedésre irányuló utasítás és fontoljuk meg, hogy van-e értelme, hanem arról, hogy ezt mindig úgy kell csinálni, függetlenül attól, hogy annak adott esetben van-e értelme vagy nincs.

Idegengyűlölet: a csimpánzokról szóló történetből már kiderült, hogy a csimpánzok nemigen szeretik a szomszédjaikat, tehát nagyon erős a csimpánzcsoportok közötti agresszió, mint ahogyan a csoporton belül is. Az embereknél a csoporton belüli, a közösségen belüli agresszió kicsi, a csoporton kívüli, a közösségek közötti agresszió adott esetben ugyanolyan nagy lehet, mint a csimpánzok esetében. Ehhez biztosan nem kell példákat mondanom...

Táplálékmegosztás: erről már említést tettem. Az embernél egy nagyon jól fejlett táplálékmegosztás van, az ember szívesen megosztja a táplálékát a társaival akkor is, ha

kevés van, akkor is, ha éhes. De a csimpánzok vagy a kutyák például nem hajlandók a táplálékot megosztani.

Kiegészítő együttműködés: a páviánokkal kapcsolatban erről is részletesen beszéltem.

Többfunkciójú szexualitás: Az állatoknál a szexualitás célja az utódok minél gyorsabban való létrehozása. Tehát nem túl sok szexuális együttlét kell ahhoz, hogy egy utód szülessen. Az arány nagyjából az, hogy egy megszületett egyedre néhány szexuális aktus jut. Vannak azonban az állatvilágban ettől eltérő kivételek. Hármat mondanék. A bonobó, az oroszlán és az ember. Az ember esetében ez az arány körülbelül 1:2000-hez. Az oroszlánoknál 1:3000-hez. Erre megvan a magyarázat mindegyik esetben. Az oroszlánoknál az úgynevezett oroszlán ciklus a magyarázat. A hímek egymásnak a testvérei egy oroszláncsapatban, a nőstények is többékevésbé egymás rokonai, és a hímek nem vetélkednek a nőstényekért, mert a nőstények nagyon hajlamosak a szexuális életre – akár negyedóránként is –, és miután háromezer aktus kell ahhoz, hogy egy kisoroszlán meg-

szülessen, nem érdemes verekedni ezért a jogért, ami amúgy is perceken belül megszerzhető. Tehát a hímek nem verekszenek egymással emiatt, a nőstények nagyon adakozóak. De ha idegen hímek érkeznek, rendkívül nagy agresszió történik, olyannyira, hogy akár meg is ölik őket, vagy maguk is elpusztulhatnak közben. A bonobó majmok – a csimpánzhoz hasonló, úgynevezett törpecsimpánzok – esetében ellentétben a csimpánzokkal – akik öt-hat évente két-három hétig hajlandóak és alkalmasak a párzásra – a nőstények az idő hetven százalékában hajlandóak párosodni, de ha nem termékeny időszakban, akkor csakis akkor, ha kapnak valamit, gyümölcsöt, ezt-azt. Vagy ha ennek valami békítő, stresszoldó funkciója van. Például, ha a hímek összeverekszenek, és ezt mindenki utálja, akkor a nőstények odamennek, és felkínálkoznak. Az embernél ugyanezt megtaláljuk. Ugyanolyan stresszoldóként, mint a bonobóknál, a szakkönyvek ezt örömszerzésnek nevezik, de az embernél megjelent egy harmadik funkció is, a párkapcsolat erősítő funkció.

Ugyanazzal a partnerrel a megismételt szexuális aktus a párkapcsolatot erősíti, és ez egy nagyon fontos tulajdonsága az emberi kapcsolatoknak. Beszéltem arról, hogy az ember zárt csoportokban él, ez az ősidőkben körülbelül száz főt jelentett – harminc-negyven felnőtt és a hozzá tartozó gyerekek –, ha együtt vonulnak, nem találják annyi enni-ivalót, hogy mindenkinek jusson. De ha letáboroznak, és kis csoportok mennek gyűjtögetni, vadászni, tevékenységük sikeres lehet. Ez a zárt csoport eredményes működésének az egyik feltétele. Nyilvánvaló, hogy a hímeknek kell elmenni. De itt egy genetikai probléma jelentkezik. Mert ha elmennek, napokig, hetekig nem részesülnek a szexuális együttlétekből, és ez olyan genetikai hátránnyal jár, ami lehetetlenné teszi, hogy ez kialakuljon. Mégis kialakult, mert kialakult a párkapcsolat is. Vagyis az, hogy a hátramaradt hölgyek hűségesekek maradnak a párjukhoz. Ezt nem találjuk meg más állatfajoknál.

Szülői gondoskodás: Egy nagyon érdekes különbség található itt, amire nem olyan rég figyelték fel a tudósok. A gyerek, az em-

bergyerek is nagyon kötődik az anyjához, és a csimpánzkölyök is. De a csimpánzkölyök irreverzibilisen, véglegesen kötődik az anyjához. És ha a mamája bármi okból eltűnik a közeléből, súlyos depresszióba esik, nem fogad el ételt, és el is pusztul. A kisgyerek is nagyon kötődik a mamájához, de ha az valami okból kifolyólag eltűnik a környezetéből, akkor néhány nap alatt átállítható egy másik személyhez. És ez az átállíthatóság egy nagyon speciális emberi tulajdonság. S itt megint a közösség döntő befolyásáról van szó, amit az ember esetében a kisgyerek elfogad.

↪ Viselkedésszinkronizáció

A humán viselkedési komplexum második csoportjába a különböző összehangoló mechanizmusok tartoznak. Azt látjuk, hogy ha egy emberi közösség kialakul és működik, akkor számos olyan viselkedési funkció jelenik meg, melyeket állati csoportokban soha sem találunk meg.

Az emóciók szinkronizációja: empátia, hip-

nózis, megváltoztatott tudatállapot, mímelés.

Viselkedési szinkronizáció: szociális tanulás: másolás, imitáció, mintakövetés, tanítás, fegyelmezés, szabálykövetés.

Érzelmi és viselkedési szinkronizáció: ritmus, ének, zene, tánc, rítus.

➤ **Konstrukcióképesség**

A harmadik csoport, a viselkedési komplexum legfontosabb tartománya a gondolkodás, a tárgykészítés, a nyelvhasználat és a szabálykövető viselkedés integrációja. Ez arról szól, hogy az ember a legkülönbözőbb dolgokat meg tudja változtatni, és nagyon szívesen teszi ezt. A legegyszerűbb példa: bárki, a kisgyerek is el tudja otthon mesélni, hogy miért jött később haza. Ez a történet egy konstrukció, hiszen teljesen pontosan nem lehetne elmesélni, mi is történt valójában, hiszen egy-egy történésnek annyi apró mozzanata, részlete van, hogy nem is biztos, hogy emlékszünk rá, vagy hogy egyáltalán észrevettük. Minden ember, amikor törté-

neteket mesél, él a konstrukciós képességével, mert ez egy veleszületett képesség. A modern társadalom igyekszik elhitetni, hogy vannak nagy konstruktőrök, építészek, nagy emberek. De ez csak kis részben igaz. Mindannyian ugyanazokat a tulajdonságokat használjuk, és bár vannak nagy különbségek, ezek fejleszthető képességek, mert mindenkiben megvannak ezek a tulajdonságok. De meg lehet szervezni egy közösséget is, ez egy szociális konstrukció, tehát ha hozzájárulunk ahhoz, hogy hogyan működjön a közösség, milyen szabályok szerint, a szabályok létrehozása maga is egy konstrukció. Tárgyakat lehet készíteni, gépeket, valamilyen logikai szervezést, hogyan kell egy adminisztrációt megoldani. Ha körülnézünk, az életünk minden területén látjuk, hogy konstrukció folyik, melynek mi is a részesei vagyunk. Tehát összefoglalva:

A kommunikáció képessége: mímelés, nyelvhasználat.

Absztrakciós képesség: virtuális realitások.

Tárgyak használata és készítése: logikai szervezés: gépek, technológiák.

Szociális konstrukciók: személyes és csoportakciók, kiegészítő kooperáció.

Az állati csoportokban nincsen ilyen konstrukció. Minden állatcsoport egyforma. Ha megnézünk egy farkasfalkát Alaszkában, egyet Szibériában, ha ugyanahhoz a fajhoz tartoznak, nagyjából ugyanúgy viselkednek. Ha megnézünk egy embercsoportot a Kalahári-sivatagban és megnézzük az eszkimókat, nagyon különböznek ezek a közösségek mind nyelvben, öltözködésben, mind szokásokban, viselkedésben stb. Ez a konstrukció a kultúrát és azt a folyamatot is létrehozza, ahogyan élünk. És ez az állatoktól teljesen különböző módon történik.

Ha ezt a viselkedési komplexet nagyon egyszerűen össze akarom foglalni – sok mindenről esett szó ezzel kapcsolatban –, akkor leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy az embernek az állatoktól őt megkülönböztető tulajdonsága az, hogy egy veleszületett rendszerszervező képessége van. Rendszer alatt itt szociális rendszert, egy közösségi rendszert értünk. Ez a következőkben nyilvánul meg:

- közös akciók,
- közös hiedelmek,
- közös konstrukciók,
- hűség (ez akkor jelenik meg, ha az előző három működik).

Annyit kiemelnék, hogy ez a három képesség és a hűség tulajdonképpen a kultúrát hozza létre. A kultúra alatt az antropológusok azt értik, hogy *minden, amit az ember csinál* (ismeretek, értékek, viselkedési modellek, szokások, hiedelmek stb.). És ez nemcsak közösségek működésében játszik szerepet, hanem ha belegondolnak, akkor a párkapcsolat, a család, a barátság, a vallási és egyéb közösségek ugyanígy működnek. A szoros csoportstruktúra, a szinkronizációs készség, a konstrukciós aktivitás zárt visszacsatolási hurkot hoz létre. A közösség önmagát konstruálja!

A közösségek közötti konfliktusok nagyon erősek lehetnek, mert az emberben megmaradt az a tulajdonság, hogy könnyen hangolható. Ez igaz, de emellett megjelent egy olyan tulajdonság, amit egyezkedésnek hí-

vunk. Az emberi evolúcióban ez a közösség rendkívül sikeres lett, és az ember hihetetlen módon elszaporodott. Egy ideig, az ősidőkben, úgy hárommillió ember élt a bolygón. Akkor, ha valakinek nem tetszett valami, elment. Volt hova, volt elegendő hely. Később már nem volt hova menni, és egy olyan helyzet állt elő, hogy egyezkedni kellett. A közösségek közötti kapcsolatok egészen más természetűek, mint a közösségen belüli kapcsolatok. Közösségen belül nem szabad csalni, mert ha észreveszik, a közösség felháborodik, és esetleg el is távolítják, kizárják a csalót. Ha két közösség között egy kicsit csalok, akkor sikeres tárgyaló vagyok, és a saját közösségemnek előnyöket szereztem. Másképp ítéljük meg ugyanazt a fajta tevékenységet, sokkal racionálisabban, az érdekek mentén, míg a közösségen belül érzelmek mentén.

Modern idők

Mindig mondom, hogy ne a modern időkre gondoljanak, de most egy kicsit mégis be-

széljünk a modern időkről. Látjuk, hogy rengeteg ember van körülöttünk. A száz ember zárt csoportban, nagy területen ideális időszak a régen volt, de éppen ennek az életmódnak a sikere hozta azt az eredményt, hogy ilyen iszonyú sok ember van ma a Földön. Mégis azt látjuk, hogy nincsen különösebben nagy baj. Voltak persze szörnyű háborúk, de valójában az emberiség mint populáció, mint biológiai jelenség, nem omlott össze. Ha megnézzük az áldozatok számát – ami sok, és felháborító és elviselhetetlen –, az ember összlétszámát tekintve ezek kicsi számok. Hat és félmilliárdan vagyunk, ezt kell alapul venni. Az emberiség viszonylag békésen él és működik.

Ha megnézzük, hogy vannak-e közösségek ezekben a modern időkben, akkor azt látjuk, hogy az embernek van egy állandó csoportosodási kényszere, késztetése, az emberek szeretnek közösségeket létrehozni, és sok a választható csoport, rendkívül sok a lehetőség. Sokan gondolják, hogy ők egy közösséget alkotnak, szeretnének oda tagokat hívni. Nem az történik, hogy beleszületünk egy

közösségbe, és az működik az emberi természetnek megfelelően, hanem a közösségeket szervezzük, és azok vagy működnek, vagy nem. Közös akciók, közös hiedelmek, közös konstrukciók – ha ezt a hármat meg tudja szervezni a közösség, akkor elkezd működni, ha ebből csak az egyik működik, akkor a közösség nem fog működni. Nagyon sokféle választható csoport van, de *gyengék a kötőerők*. Még egy különlegessége van ennek. Nem a közösség mondja meg, hogy az egyén mit tegyen, hanem az egyén választja ki, mi a jó neki. Az egyén formálja meg magát. Ha ezt értelmezzük, akkor azt látjuk, hogy az emberi rendszerszervező képesség úgy működik, hogy nem egy közösségre vonatkozik, hanem az emberre saját magára csatolódik vissza, vagyis az ember mint egy önálló közösség, egy egyszemélyes csoport jelenik meg. Ezek az *egytagú csoportok*, ahol az ember saját magával akar közös akciókat, saját hiedelmei vannak, saját maga a konstrukció. Ez egy teljesen új fejleménye az ember történetének.

Ma az emberek legnagyobb problémája, hogy egyszemélyes csoportban, egytagú cso-

portban élnek, és nem tudnak róla, nem értik, hogyan ez mivel jár, hogy jó ez vagy rossz, hogy esetleg változtatni kellene rajta.

Az embernek rá kell jönnie, hogy biológiai szempontból ő rendelkezik ezzel a rendszer-szervező képességgel, amely mindenképpen működni fog. De lehet, hogy egyik közösségből csapódik a másik csoportba, mert igazából nem tudja, hogy ez hogyan működik. Ez az ősidőkben nagyon egyszerű volt, az ember beleszületett a közösségbe, és ott automatikusan úgy szocializálódott, hogy ennek a működésében részt tudott venni. A modern időkben ez sokkal problémásabb.

Különleges vagy!: egy egyszemélyes csoport tulajdonképpen egy személyes kultúra. Vagyis az, amit az egy ember gondol, tesz, képzel. Van, akinek ez jó. Az ember különleges. Említettem már, hogy az azonos fajhoz tartozó állatcsoportok nagyon egyformák, míg az emberi közösségek nagyon különbözőek. Ez az egyszemélyes csoportokra is igaz. Minden ember nagyon különleges, részben genetikai okokból, részben azért, mert a saját konstrukciója különlegessé te-

szi. Senki ne gondolja, hogy őbenne nincs valami különleges dolog.

Minden ember azonos a történetével: az a legfontosabb, hogy az embernek milyen története van. Nem az a fontos, hogy van-e autója, milyen háza van, értéktárgyai, stb., ezek mulandó dolgok. A történetem az nem múlik el, akárhogyan is volt, amit megélttem, ahogyan az megtörtént, az végleges és visszavonhatatlan, és az egyetlen dolog, ami megmarad. Ha arra gondolunk, hogy mit érdemes a világban csinálni, akkor érdemes egy jó történetet létrehozni, aminek én vagyok a főszereplője, én irányítom a történetet, és legyen olyan, hogy érdemes legyen rá visszatekinteni.

Építs fel egy személyes kultúrát – Nagyon fontos, hogy az ember hogyan építi fel ezt a személyes kultúrát.

Azzal fejezném be, hogy a történet és a személyes kultúra építése az, amit ajánlani lehet az önmagát kereső embernek a személyes problémáinak a megoldására. Két lehetőség van. Vagy keresek egy közösséget, és

akkor tudom, hogy hogyan működik, és én igyekszem oda bekapcsolódni, és a közösség tagjaként élek, úgy, ahogy ezt a közösség gondolja. Vagy megelégedek azzal, hogy nekem egy személyes kultúráim van, és én igyekszem ennek a személyes kultúráimnak a történetét jól megcsinálni.